

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2018 | ÅRGÅNG 22

Bokförlaget THALES

OLLE WÄSTBERG OCH DANIEL LINDWALL:
Folkstyret i rädslans tid, Stockholm: Fri Tanke förlag, 2017.

FOLKSTYRET I RÄDSLANS TID tecknar en mörk bild av tillståndet i demokratin. En våg av auktoritär populism – den term författarna väljer för att beskriva partier och rörelser som Le Pen, Tea Party-rörelsen, Alternative für Deutschland, regeringarna i Polen och Ungern och Donald Trumps presidentskap – sköljer över de västerländska samhällena. Populismens frammarsch kan inte förstås som ett tillfälligt och övergående fenomen utan måste ses som en manifestation av djupgående förändringar. Bokens syfte är enligt egen utsago att undersöka om och i så fall hur denna auktoritära populism utgör ett hot mot demokratin (s. 10) men boken ger också en bredare kartläggning över olika typer av utmaningar och problem som demokratin i framförallt Sverige står inför. Författarna Olle Wästberg och Daniel Lindwall var ordförande respektive huvudsekreterare i den senaste demokratiutredningen och boken är en popularisering och vidareutveckling av utredningen.

Med avstamp i samhällsforskning, journalistik och demokratiutredningens rapporter och slutsatser redogör boken för olika anti-demokratiska fenomen och strömningar i samtiden. Boken inleds med en beskrivning av den auktoritära populismen, vars gemensamma nämnare är nationalism, förakt mot det politiska etablissemanget, globaliseringskritik och invandringsmotstånd. Rörelsen fångar upp ett missnöje och en misstro som grott under en längre tid och som göds av »de känslor av maktlöshet, utanförskap och oro som många människor har inför samhällsutvecklingen» (s. 18). Orsakerna till missnöjet spåras till effekterna av ekonomisk globalisering och misslyckandet i att åstadkomma och fördela ekonomiska förbättringar. Men även det alltmer elitistiska politiska systemet som vänder medborgarna ryggen bär skuld.

Demokratin hotas också av andra samtidsfenomen. I »postsanningssamhället» försvåras det demokratiska samtalet av att »fakta blir en politisk konstruktion snarare än en realitet» (s. 59). De politiska partierna och folkrörelserna tappar medlemmar och partierna förvandlats allt mer till valorganisationer. Som en konsekvens minskar medborgarnas känsla av delaktighet i och inflytande över politiken och samhällsutvecklingen. I samband med politikens professionalisering får välfinansierade intresseorganisationer, lobbyister och PR-konsulter en större roll. Politiken blir en aktivitet för branschfolk, och »människors upplevelse av att politiken är elitiserad» (s. 129) stärks. Identitetspolitikens intåg hotar det demokratiska samtalet och riskerar att stöta bort breda väljargrupper när diskussionen istället handlar om specifika sociala gruppers särskilda behov. Även på det lokala planet har politiken professionaliserats på ett olyckligt sätt. Tjänstemännen och kommunstyrelsens heltidspolitiker har stärkt sin ställning på bekostnad av fritidspolitikerna i kommunfullmäktige. Som motåtgärder mot dessa tendenser menar författarna att demokratin måste breddas och fördjupas. Medborgarnas direkta inflytande måste stärkas. Konkret föreslår författarna en rad åtgärder, bl.a. att tidsbegränsa politiska uppdrag, grundligare och mer brett förankrade offentliga utredningar, stöd till public service och föreningslivet. Mest iögonfallande är förslagen om slumpmässigt utvalda medborgarråd och möjligheter för »folkmotioner» till riksdagen.

Folkstyret i rädslans tid är framförallt en kartläggning och sammanställning över olika samtidsfenomen som på olika sätt skapar utmaningar för demokratin. Som sådan fungerar den väl. Med demokratiutredningen som utgångspunkt har boken ett rikt material att luta sig mot och bokens styrka ligger i det helhetsgrepp den försöker ta om tillståndet. Att boken tar avstamp i utredningen märks dock ibland också, på ett mindre positivt sätt, i tendensen att nyansera den bild man försöker teckna så pass mycket att de egna slutsatserna undergrävs eller blir oklara.

På ett mer grundläggande plan uppfattar jag att boken har vissa inbyggda spänningar som genererar oklarheter i analysen. Ett pro-

blem är att det centrala begreppet demokrati aldrig får helt klara konturer. Auktoritär populism utmålas som det stora hotet mot demokratin. Populisterna är »generellt sett inte antidemokrater» (s. 20) men deras syn på folkmakt uttrycker inte respekt för allas lika värde, respekterar inte principer om maktindelning, och skyddar inte minoriteters rättigheter. På så sätt står deras demokratisyn i strid med den liberala uppfattningen. De övriga antidemokratiska strömningar som beskrivs underminerar också demokratin, men exakt varför och hur är ibland svårt att avgöra. Vissa saker, t.ex. lobbyismens ökande betydelse och politikens professionalisering, ska kanske förstås som bidragande orsaker till populistisk misstro mot demokratin. Andra fenomen tycks i stället vara konsekvenser av populismens frammarsch, t.ex. postsanningssamhället och ökat hot och våld mot politiker. Kommunalpolitikens utarmning och identitetspolitiken tycks i stället i sig själva undergräva eller försämra demokratin, d.v.s. utan uppenbar koppling till auktoritär populism. Otydligheten handlar dels om orsakssambandens riktning men också om att författarna aldrig tydligt slår fast vad de anser att en god eller välfungerande demokrati är. Det gör det svårt att avgöra exakt på vilket sätt de olika fenomen som beskrivs utgör hot mot demokratin. Spridda hänvisningar finns visserligen till Dahls demokratikriterier men dessa utgör ingen tydlig röd tråd.

Kanske menar författarna att det är medborgarnas *upplevelser* av att demokratin fungerar dåligt som är problemets kärna. Återkommande hänvisas det till den utbredda känslan hos medborgarna att inte kunna göra sin röst hörd, till upplevelser av att partiorganisationer är slutna och elitistiska, och till medborgarnas bild av att politiken sköts av experter som saknar anknytning till vanliga människor. På så sätt urholkas demokratins legitimitet, tycks författarna mena. Detta skulle då också kunna vara den gemensamma nämnaren för de beskrivna utmaningarna mot demokratin: på olika sätt genererar de upplevelser av minskat inflytande som urholkar den demokratiska legitimiteten och som i sin tur göder auktoritär populism.

Mångtydigheten i begreppet legitimitet gör emellertid den här

analysen otydlig. Legitimitet kan dels förstås just som upplevd legitimitet. Den sortens legitimitet undergrävs per definition av minskat förtroende för partier, institutioner och politiker. Men legitimitet kan också förstås normativt, d.v.s. som de egenskaper och kriterier ett styrelseskick bör leva upp till för att medborgarna ska ha goda *skäl* att stödja det och vara lojala med det. Att demokratins legitimitet minskar i den första betydelsen behöver inte nödvändigtvis innebära att den minskar i den andra. Att anta att så är fallet kan i värsta fall leda till att man går i populisternas fälla. Att det existerande representativa styrelseskicket på vissa håll utmanas och upplevs illegitimt behöver inte innebära att det saknar legitimitet i normativ bemärkelse. För att dra slutsatser om normativa brister i det existerande demokratiska systemet behövs, återigen, en tydligt definierad uppfattning om vad demokrati är och varför det är värdefullt.

Den här dubbla betydelsen av legitimitet spökar i bokens ansats och analys. Den skapar osäkerhet om författarna anser att den nuvarande demokratimodellen har verkliga normativa problem eller om problemet är upplevd brist på legitimitet. Den ger sig också till känna i de förslag till åtgärder som boken lanserar. Att de politiska partierna uppfattas som slutna ska bl.a. mötas med ökat inslag av direktdemokrati i form av folkmotioner, d.v.s. förslag som kan väckas av enskilda medborgare och som ska behandlas som motioner i riksdagen om de får stöd av minst en procent av de röstberättigade. Medborgarråd, som utses slumpvis och med uppgift att granska kommunfullmäktige och kommunstyrelse, bör införas, menar författarna,

som försäkring mot anklagelser från populisterna som påstår att just de utgör folkets sanna röst. Det bästa sättet att möta en sådan anklagelse är helt enkelt att låta folkets sanna röst finnas med i beslutsfattandet genom slumpmässigt tillsatta medborgarråd (s. 193).

Menar författarna att de åsiktsyttringar som framkommer i medborgarråd är mer »sanna» än de som genereras genom det representativa systemet? Samtidigt slår boken återkommande fast att det representativa styrelseskicket, med de politiska partierna som

motor för politikutveckling, är den modell av demokrati vi har (och bör ha?) i Sverige. Frågan som uppstår här är om de direkt- och deltagardemokratiska reformerna man föreslår är tänkta som relativt svaga komplement till den existerande demokratimodellen, vars främsta syfte är att blidka populistisk kritik och stärka upplevelsen av inflytande och delaktighet. Om så är fallet finns det en uppenbar risk att reformerna blir kontraproduktiva när det visar sig att de reella påverkansmöjligheterna är små. Det riskerar att spå på den frustration och misstro reformerna var tänkta att motverka. Om i stället instrumenten på allvar är tänkta som kraftfulla kanaler för politisk maktutövning som förbipasserar det representativa systemet och de politiska partierna tycks konsekvensen bli ytterligare försvagning av den representativa demokratimodellen. Risken med detta är att den politiska jämlikhet som det representativa systemet erbjuder undergrävas. Som författarna själva påpekar är det ofta resursstarka grupper och individer som förmår utnyttja direkt- och deltagardemokratiska kanaler. Dessutom tycks mekanismer för maktutövning som förbipasserar de politiska partierna ytterligare minska anledningarna för medborgarna att engagera sig i partierna, något som riskerar att spå på det medlemstapp som boken beskriver som ett allvarligt hot mot demokratin.

Relationen mellan upplevd legitimitet och normativ legitimitet är komplex. Även om de är olika begrepp är de inte helt frikopplade från varandra. Upplevd misstro och sjunkande förtroende kan på olika sätt utgöra allvarliga normativa problem. Och upplevelser av att inte kunna göra sin röst hörd kan naturligtvis vara berättigade. Att boken ska reda ut detta på ett teoretisk plan är för mycket begärt och ligger utanför dess syfte. Men bokens analys av demokratis problem hade blivit mer sammanhållen, och åtgärdsförslagen lättare att förstå och ta ställning till, om boken hade tagit avstamp i tydligare artikulerat normativt demokratiideal.

I bokens första kapitel slår författarna fast att en av de största utmaningarna för demokratin i globaliseringens tidsålder är att skapa jämlika livsvillkor och hantera inkomst- och förmögenhets- ojämligheter. »Globaliseringens förlorare» måste ges skäl att vara

lojala med samhället och demokratin. Enligt författarna pekar mycket på att »globaliseringen är orsaken till att populismen växt sig stark på senare år» (s. 26). Om detta stämmer tycks det som att lösningarna på problemet inte endast står att finna i förändringar i de inhemska styrelsesätten. Problembeskrivningen antyder att den inhemska demokratin mer och mer är beroende av hur samhällena gemensamt lyckas tygla de internationella fenomen som undergräver staternas problemlösningsförmåga. Om detta sägs emellertid inget i boken. Problembeskrivningen antyder också att källan till legitimitet (i båda betydelserna) inte endast är demokratins former och procedurer utan också dess innehåll och resultat. Enligt forskning som refereras i boken är missnöjet med demokratin större ju större inkomstskillnaderna är (Chang & Han 2016, refererad på s. 28). Kanske är det då en annan politik som främst skulle råda bot på missnöjet med folkstyret?

→

Martin Westergren

Referenser

CHANG, ERIC & HAN, SUNG MIN (2016) »Economic inequality, winner-loser gap, and satisfaction with democracy», *Electoral Studies* 44, ss. 85–97.